

Teollisoikeudet Venäjällä ja eräissä Euraasian maissa - kokemuksia hyödyntämisestä

Tiivistelmä

Pertti Kiuru

Tausta

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisten yritysten kokemuksia teollisoikeuksien hyödyntämisestä Venäjällä ja neljässä Euraasian maassa, jotka ovat Valko-Venäjä, Ukraina, Kazakstan ja Uzbekistan. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa ajankohtaista ja tärkeää tietoa suomalaisten yritysten teollisoikeuksista Venäjällä ja mainituissa Euraasian maissa.

Venäjä ja aikaisemmin Neuvostoliitto on ollut Suomelle erittäin tärkeä kauppakumppani. Neuvostoliiton aikana 1980-luvun alussa maamme viennistä jopa yli neljännes suuntautui Neuvostoliittoon. Neuvostoliiton hajottua tilanne muuttui radikaalisti. Vuonna 1992 Venäjän osuus maamme viennistä oli vain kolme prosenttia. Tutkimuskohteiden, Venäjän ja neljän Euraasian maan, osuus maamme viennistä on suurimmillaan ollut runsaat 13 prosenttia vuonna 2008, josta neljän Euraasian maan osuus on vajaan 2 prosenttiyksikköä. Vuonna 2014 näiden maiden osuus viennistämme oli runsaat yhdeksän prosenttia ja vuoden 2015 ensimmäisellä puoliskolla vain vajaat seitsemän prosenttia.

Suomalaisilla yrityksillä on myös paljon tytäryhtiöitä Venäjällä ja jonkin verran myös Valko-Venäjällä, Ukrainassa ja Kazakstanissa. Vuoden 2013 tietojen mukaan Venäjällä oli kolmanneksi eniten suomalaisia tytäryhtiöitä, edellä olivat vain Ruotsi ja Viro. Henkilöstön määrän ja liikevaihdon perusteella Venäjä on myös kolmanneksi suurin.

Suomalaiset yritykset ovat vuonna 2013 investoineet voimakkaasti venäläisiin tytäryhtiöihinsä. Investoinneilla mitattuna Venäjä on selvästi suurin suomalaisten yritysten tytäryhtiöiden kohdemaista. Euromääräiset investoinnit Venäjälle ovat 2,5 kertaistuneet vuodesta 2012 vuoteen 2013.

Tutkimusmenetelmät ja kohderyhmä

Tutkimuksen tiedonhankinta koostui taustamateriaaleista sekä suomalaisten yritysten haastatteluista ja yrityskyselystä. Taustamateriaalien avulla perehdyttiin tutkimuksen tavoitteiden taustoihin sekä pohjustettiin haastattelujen ja yrityskyselyn sisältöä. Haastattelujen kohteena oli yhdeksän tunnetun suomalaisen Venäjällä toimivan yrityksen edustajaa. Haastattelujen tarkoituksena on saada syvempää tietoa tutkimuskysymyksistä sekä saadun tiedon avulla selkiyttää kyselyn sisältöä ja rakennetta. Yrityskysely kohdistettiin 2500 yritykselle, joiden yhteystiedot saatiin Papula-Nevinpatin asiakasyrityksistä sekä SVKK:n jäsenyrityksistä. Kyselyn aihe osoittautui vaikeaksi. Vastauksia saatiin kaikkiaan 46. Kyselyyn vastanneet edustivat kuitenkin kohtuullisen hyvin suuria suomalaisia yrityksiä. Kun laskettiin kaikkien vastanneiden liikevaihto tai henkilöstön yhteismäärä, niin ne vastasivat lähes 10 prosenttia maamme yrityssectorista.

Lähes kaksi kolmannesta vastanneista yrityksistä on teollisuusyrityksiä. Palveluyrityksiä on lähes viidennes. Vastanneet yritykset ovat myös varsin suuria kooltaan. Henkilöstön määrän mukaan kolmannes ja liikevaihdon mukaan runsaat 40 prosenttia on suuria yrityksiä.

Kyselyyn vastanneet yritykset ovat lähes kaikki vientiyrityksiä. Vientiä koskevaan kysymykseen vastasi 41 yritystä ja niistä kolme ei harjoittanut lainkaan vientiä. Näiden 41 yrityksen vienti oli vuonna 2014 yhteensä 25,6 miljardia euroa, mikä on lähes puolet maamme koko viennistä (55,8 miljardia euroa) tuona vuonna. Venäjän ja neljän Euraasian maan osuus näiden yritysten viennistä on noin viisi prosenttia.

Toiminnot Venäjällä ja neljässä Euraasian maassa

Kaikkiaan 33 yritystä ilmoitti, että heillä on toimintoja Venäjällä ja neljässä Euraasian maassa. Valtaosa toiminnoista sijoittui Venäjälle. Yleisimmät toiminnot olivat myyntiedustus ja toimisto. Tuotantolaitoksia oli 11 yrityksellä ja vain Venäjällä.

EU-pakotteet ja ruplan kurssimuutokset

EU-pakotteiden ja vastapakotteiden vaikutukset ovat kyselyyn vastanneiden yritysten mielestä olleet pääasiassa kielteisiä. Ruplan kurssimuutosten vaikutuksilla tuntuu olleen vielä pakotteita suurempi kielteinen merkitys yritysten Venäjän toiminnoille. Näiden tekijöiden yhteisvaikutus on monessa tapauksessa ollut samansuuntainen ja huomattava. Monet haastatellut korostivat ostovoiman heikkenemisen merkitystä sekä sitä, että länsimaiset sijoittavat ovat menettämässä tai menettäneet uskonsa Venäjään.

Tilanteen muuttuminen varsin nopeasti pakotteiden tulon ja ruplan heikkenemisen myötä on opettanut yritykset varautumaan toiminnassaan muutoksiin ja lisäämään valmiutta kohdata huonompiakin aikoja.

Teollisoikeudet yrityksessä

Tärkein teollisoikeus kyselyyn vastanneiden yritysten toiminnassa oli tavaramerkki. Seuraavina olivat verkkotunnus ja patentti.

Patentin kohdalla on huomattava kaksijakoisuus – se on joko erittäin tärkeä tai merkityksetön.

Suomessa ja maamme ulkopuolella on kyselyyn vastanneilla yrityksillä eniten käytössä tavaramerkki. Varsin laajalti ovat käytössä eri alueilla myös verkkotunnus ja patentti. Mallioikeuden ja erityisesti hyödyllisyysmallin käyttö on selvästi vähäisempää. Haastatelluissa yrityksissä oli varsin samanlainen tilanne.

Pääsääntönä oli, että suunnilleen sama suojauspaletti oli käytössä Suomessa ja EPO-alueella sekä Venäjällä ja EAPO-alueella, elleivät toiminnan luonne ja tuotteet poikenneet merkittävästi alueittain.

Teollisoikeuksien suojaaminen Venäjällä ja Euraasiassa

Suojauskustannuksissa ei kyselyyn vastanneiden eikä haastateltujen mielestä ollut juurikaan eroja tai ne olivat hivenen kalliimpia Venäjällä ja Euraasiassa kuin muissa maissa. Lähes kaikki totesivat myös, että suojaustavoitteiden täyttymisessä ei ollut eroja Venäjällä ja Euraasiassa muihin maihin verrattuna.

Suojaamisen tai suojaamattomuuden yhteydestä menestykseen Venäjällä ja Euraasiassa hajosivat kannanotot. Osa piti suojaamista menestyksensä ehdottomana takeena, osa näki suojaamisen edistäneen menestystä ja osa katsoi, ettei suojaamisella tai suojaamatta jättämisellä ole ollut yhteyttä menestykseen.

Sellaiselle yritykselle, joka on menossa Venäjän ja/tai Euraasian markkinoille, annettiin selkeä ohje: Jos yritys aikoo suojata teollisoikeutensa, se on ehdottomasti syytä tehdä kokonaan valmiiksi ennen markkinoille menoa.

Teollisoikeuksien loukkaukset ja oikeuksien puolustaminen

Teollisoikeuksien loukkaustapauksia on Venäjällä kokenut noin neljännes vastaajista ja muissa Euraasian maissa hieman pienempi joukko. Muissa maailman maissa on loukkauksia kokenut runsaat 40 prosenttia vastaajista, mutta siinä pitää ottaa huomioon, että muita maita on runsaasti ja ne ovat varsin kirjavaa joukkoa.

Venäjän ja Euraasian teollisoikeuksien tilanteesta saatiin sekä positiivisia viestejä että varoittavia esimerkkejä.

Positiivisista viesteistä selvimmän tuli esille se, että tilanne on menossa jatkuvasti parempaan suuntaan. Varoittavista esimerkeistä nousevat eniten esille tavaramerkkeihin ja verkkotunnuksiin liittyvät väärinkäytökset.

Näkemykset Venäjän ja Euraasian maiden oikeudenkäyntien luotettavuudesta hajosivat voimakkaasti.

Toisten vastaajien mielestä kynnys lähteä puolustamaan oikeuksia poikkeaa muista maista merkittävästi ja toisten mielestä ei lainkaan. Oikeuksien puolustamiseen ryhtymiseen olennaisesti vaikuttavia seikkoja ovat liiketoiminnan koko ao. maissa ja asian suhteellinen merkitys yrityksen toiminnalle. Monet totesivat, että tavaramerkki-loukkauksiin puututaan aina.

Tiedonhankinta

Suomalaiset lähteet näyttävät tukevan parhaiten tiedonsaantia teollisoikeuksista päätöksenteon tueksi. Asiaan kantaa ottaneista puolet on saanut tietoa kohtuullisesti ja lähes kolmannes on saanut kaiken tarvitsemansa tiedon.

Kantaa ottaneiden mukaan hyödynnetään lähes yhtä paljon kaikkia muita toimijoita paitsi paikallisia patenttitoimistoja. Kun sen sijaan tarkastellaan käyttöuseutta, ovat suomalaiset patenttitoimistot ja omat patenttiasiantuntijat muita edellä.

Tietoa Venäjän ja Euraasian maiden teollisoikeuksista saadaan parhaiten, jos ne käyttävät suomalaisia ao. maiden asioihin perehtyneitä patenttitoimistoja tai yrityksellä on omia patenttiasiantuntijoita.

Tulevaisuudennäkymät

Venäjän ja Euraasian maiden kehitykseen näissä maissa olevien toimijensa kannalta kantaa ottaneiden näkemykset jakaantuivat kahtia: osa katsoi Venäjän ja muiden Euraasian

maiden tilanteen kehittyvän jossain määrin parempaan suuntaan ja osa uskoi tilanteen huononevan jossain määrin tai merkittävästi.

Venäjän ja Euraasian maiden tilanteen kehittymisestä teollisoikeuksien suojaamisen kannalta suurin osa kantaa ottaneista näki tilanteen pysyvän ennallaan, loput jakautuivat niiden kesken, jotka arvioivat tilanteen kehittyvän joko jossain määrin parempaan suuntaan tai heikkenevän.

Yrityksen teollisoikeuksiin Venäjällä ja Euraasiassa liittyvien aktiviteettien kehitykseen kantaa ottaneista valtaosa katsoo tilanteen pysyvän nykyisellään ja loput suojaavat oikeuksiaan jossain määrin nykyistä enemmän.

Nykytilanteeseen liittyvät kannanotot olivat sikäli kahtiajakoiset, että osan mielestä eroja ei juurikaan ole ja osan mielestä taas Venäjällä ja Euraasiassa ollaan jonkin verran jäljessä länsimaista, mutta jossain määrin Kiinan edellä.

Tulevaisuudennäkymistä heijastuu kuitenkin se, että tilanne on kohdemaissa parantumaan päin.

Yritykset näkivät suurimmat ongelmat Venäjän tulevaisuudessa talouden ja poliittisen vakauden kehittymisessä. Vaikka pakotteet ovat häirinneet toimintoja Venäjällä kohtuullisen vähän, on ruplan kurssin romahdus viime vuoden lopulla aiheuttanut ongelmia. Investoinnit ovat vähentyneet, yksityisten velan otto on lähes loppunut ja siihen on vaikuttanut erityisesti korkojen nousu. Tämä hydyttää koko taloutta.

Edelleenkin vallitsee jonkinasteinen epätietoisuus siitä, miten ruplan arvo tulee jatkossa kehittymään. Venäjällä toimivia ulkomaisia yhtiöitä huolestuttaa myös, miten suhtautuminen niihin ja erityisesti teollisoikeuksiin tulee muuttumaan. Pelätään lainsäädännön politisoitumista ja yhteiskunnan epävakauden lisääntymistä. Myös geopolitiikan ja suurvaltojen välisten suhteiden kehitys on Venäjän kehityksen kannalta ratkaisevaa.